

УДК 330.142.222:339 (47+57)

Кабо Г.О.*

ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ ЯК ІМПЕРАТИВ СУЧАСНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ КРАЇН СНД

В статті проаналізовано сучасні процеси розвитку банківських систем країн СНД в умовах транснаціоналізації світової економіки, визначено їх спільні риси та відмінності. Визначено глобальні наслідки міжнародної фінансової нестабільності та виокремлено антикризові інструменти подолання впливу банківських криз на розвиток ринків банківського капіталу країн СНД.

Ключові слова: ринок банківського капіталу, транснаціоналізація, глобальна фінансова криза, національна банківська система, міжнародна банківська конкуренція, антикризовий менеджмент, фінансова нестабільність.

The paper analyzes the current processes of development of the banking systems of the CIS countries in the transnationalization of the world economy, are defined by their similarities and differences. Defined the global impact of the international financial instability and crisis management tools to overcome the identified impact of banking crises in the development of the banking capital markets of the CIS countries.

Keywords: market of bank capital, transnationalization, the global financial crisis, the national banking system, international banking competition, crisis management, financial instability.

Актуальність та постановка проблеми дослідження. Сучасний стан світового фінансового ринку характеризується поглибленням інтернаціоналізації, процесом лібералізації національних фінансових ринків за допомогою ослаблення державного контролю над банківською сферою та процесом концентрації з наступної транскордонної консолідацією банківського капіталу. Конвергенція національних і світових ринків банківського капіталу, а також транскордонна діяльність банків сприяли збільшенню взаємозалежності національних банківських систем від міжнародного руху капіталу.

Географічна структура міжнародного ринку капіталів відображає переміщення капіталу між окремими країнами, групами країн і регіонами через міжнародні фінансові центри. Процеси транснаціоналізації банківської діяльності викликали значні зміни в організаційній структурі, менеджменті та стратегічних напрямках діяльності банків. Через відсутність досвіду та напрацювань в цій сфері банківські системи країн СНД розвивались по-різному й сьогодні характеризуються різним ступенем стабільності та ефективності.

Ступінь вивченості проблеми дослідження. Проблематика банківської діяльності в аспекті транснаціоналізації фінансового капіталу посідає важливе місце в дослідженнях відомих вітчизняних вчених: В.Базилевича, О.Барановського, О.Дзюблюка, З.Луцишин, Ю.Макогона, В.Міщенко, А.Пересади, О.Рогача, Л.Руденко, М.Савлука та інших.

* аспірант кафедри міжнародної економіки Донецького національного університету.

Метою статті є дослідження процесів розвитку банківських систем країн СНД в контексті впливу глобальних процесів транснаціоналізації та сучасних кризових викликів.

Основна частина. Банківські системи в країнах СНД суттєво різняться як за кількістю банків так і за розвитком банківських інститутів. Проаналізувавши кількість банків деяких країн СНД станом на 2012 рік потрібно зазначити, що найбільше банків зосереджено в Російській Федерації, їх кількість 966, а найменше в Молдові (15) та Таджикистані (19). Щодо активів банків можна сказати, що найбільша їх кількість сконцентрована в Росії та складає 1 трлн. 43 млрд. дол. США, а найменша – в Республіці Узбекистан – майже 15 млн. дол. США. Тож дослідження абсолютних показників не дають можливостей визначити спільні риси та відмінності банківських систем країн. Але ж і країни суттєво відрізняються за чисельністю населення, рівнем розвитку економіки, тощо.

На пострадянському просторі історично виділяють дві головні групи з точки зору формування національних банківських систем і ролі в них іноземних фінансових установ: східноєвропейські та азіатські (рис. 1). Банківські системи Туркменії, Узбекистану та Таджикистану ще не підлягали реформуванню, оскільки більшість фінансових установ є державною власністю [5].

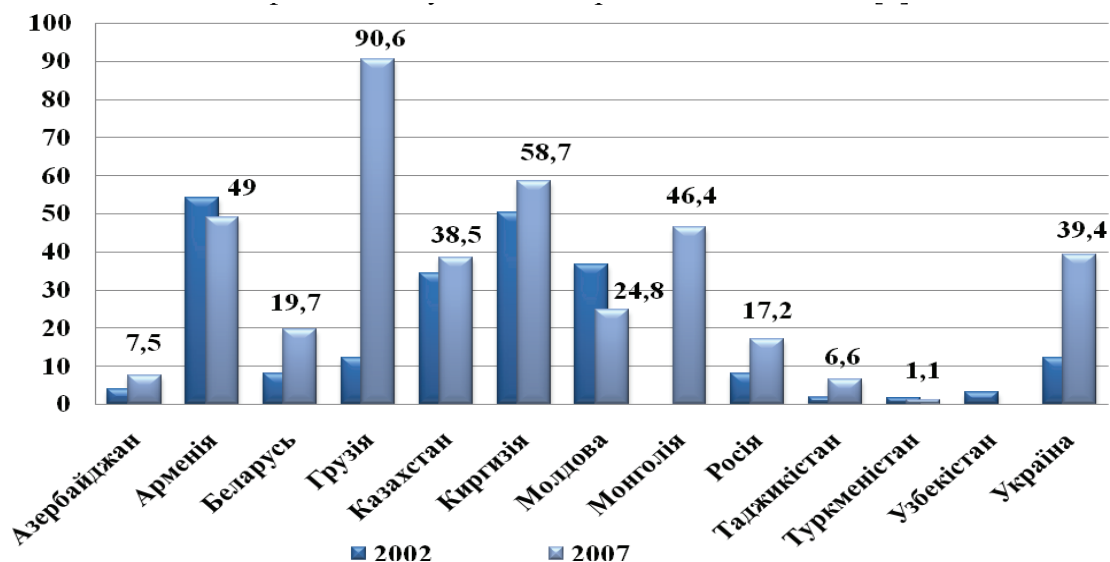

Рис. 1 Частка активів, що належить іноземним банкам в 2002 та 2007 роках, % [6]

Україна, Грузія, Вірменія, Киргизія, Молдова орієнтуються переважно на максимальну відкритість своїх банківських систем для іноземних інвестицій і висловлюють готовність до домінування на вітчизняних ринках іноземного капіталу. Даний підхід умовно можна назвати «східноєвропейським», оскільки він відтворить головні аспекти політики, що проводиться в країнах Центральної та Східної Європи (ЦСЄ).

У Грузії присутність ТНБ наближається поступово до «стандартів» східноєвропейських країн. З 17 кредитних установ, які створюють національну банківську систему, в 10 (58% сукупних активів) превалюють іноземні інвестори. Найбільший іноземний банк «Республіка», що контролюється французькою фінансовою групою Societe Generale, також присутні банки з Росії, Туреччини, Казахстану. Офіційний курс щодо розвитку національного ринку банківських послуг полягає в продажі банків стратегічним інвесторам, що обумовлено нездатністю вітчизняного капіталу та держави в цілому формувати основи конкурентоспроможності банківської системи Грузії.

Переважає кількість банківських установ Вірменії перебуває під контролем іноземного капіталу. П'ята частина сукупних банківських активів держави припадає на один британський банк HSBC. Постійно підсилюють свої позиції фінансові установи Франції, Казахстану, Ірану, Лівану. Вірменія проводить ліберальну політику стосовно іноземних інвесторів.

З 16 банківських установ Молдови дві є дочірніми структурами російського та румунського банків, три на 100% належать іноземному капіталу, у чотирьох частка іноземного капіталу домінує. Головну роль грають банки романських країн - Франції, Італії, Румунії. В 2007 р. частка іноземних інвестицій у сукупному капіталі банків становила 63%.

У Киргизії проводиться курс на відкриття банківської системи. Внаслідок проведення даної політики на місцевому ринку домінують фінансові установи Казахстану.

«Азіатський» підхід реформування банківської системи властивий Білорусії, Казахстану, Азербайджану, Росії, де особливу роль грає держава як регулятор і власник деяких фінансових установ.

Казахстан намагається наслідувати досвід країн Південно-Східної Азії, а саме, «дозований» і чітко контрольований державою допуск іноземного банківського капіталу при збереженні на середньострокову перспективу головної ролі національних банків. Частка дочірніх структур іноземних банків у сукупних активах Казахстану становить 12,3%, у її сукупній капіталізації - 9,9%. У країні присутні банки Росії, США, Італії, Китаю, Великобританії, Нідерландів і Пакистану. Експансія іноземним капіталом суворо контролюється державою. Наприклад, ABN-Amro протягом 10 років здійснює діяльність на національному ринку банківських послуг, але не грає істотної ролі. Даний банк обслуговує в більшій частині ТНК. У роздрібній торгівлі іноземні фінансові установи не проявляють активності, що обумовлюється невисоким рівнем доходів і невеликим населенням (14 млн. чол.), що розосереджено по величезній території.

Білорусія намагається наслідувати китайську модель, що пов'язано з домінуванням державних банків і з поступовим перетворенням їх на більш відкриті структури. Тобто, першочерговий продаж іноземцям неконтрольованих пакетів акцій з негарантованою перспективою подальшого збільшення власної частки нерезидентів. У Білорусії банківська система перебуває під наглядом держави. Наприклад, 85% активів і 75% частка ринку доводиться на державні кредитні установи. Найбільший державний банк - «Беларусьбанк» - грає в банківській системі ключову роль (42% її сукупних активів). Серед 27 банків, які функціонують у державі 11 мають іноземний капітал: 6 контролюються російськими інвесторами, по одному - австрійським, українським, чеським, казахським капіталом. На дані установи доводиться 18% сукупних активів білоруської банківської системи. Філії закордонних банків у державі відсутні.

В Росії в 2009 р. інвестори-нерезиденти, вклавши рекордні 33,6 млрд. руб., збільшили сукупну частку участі в банківському секторі на 2,7% (з 28,5 до 31,2%), тобто частка іноземного капіталу в російській банківській системі вперше перевищила 30%.

В Азербайджані серед 44 банків 21 має іноземний капітал (російський, турецький, іранський), також функціонують філії Національного банку Ірану та Національного банку Пакистану. Найбільшим банком держави є «Міжнародний банк Азербайджану», якому належить понад 40% національного ринку [7, с. 27-34].

Доведено, найвищий рівень розвитку та широкий спектр послуг серед країн СНД представлена в таких країнах, як Росія, Казахстан та Україна (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз показників розвитку банківських систем окремих країн СНД у 2011 році [1]

Країна	Частка активів банківської системи країн СНД, %	Співвідношення активів банківської системи та ВВП, %	Капітал, млрд. дол. США	Зобов'язання, млрд. дол. США
Киргизстан	0,1	24,4	0,3	1,1
Білорусь	2,7	93,8	6,4	39,5
Казахстан	5,2	47	8,9	78,5
Молдова	0,1	60,1	0,6	2,5
Росія	82,8	76,3	174,7	862,2
Україна	7,9	96,3	19,5	115,7
Таджикистан	0,1	28,6	0,2	1,5
Інші країни СНД	1	в середньому 41	0,1	2,6

Співвідношення активів банківської системи до ВВП, яке характеризує ступінь проникнення банківської системи в економіку країни, досить сильно варіюється в залежності від країни. Найбільшим цей показник є в Україні та Білорусі – 96,3 % та 93,8 % відповідно, а найменшим у Молдові – не перевищує 25 %.

Спільними рисами розвитку банківських систем країн СНД можна назвати:

- співвідношення активів банківських установ до ВВП країни, яке є невисоким, в середньому по країнах СНД становить 60%, в той час як у країнах Східної Європи (Болгарії, Польщі, Румунії, Чехії) цей показник перевищує 100%;

- незначне співвідношення капіталу банківської системи до її активів, яке в середньому для країн співдружності становить 15%, в той час як у країнах Східної Європи цей показник перебуває на рівні 25%;

- значну частку держави у структурі активів банківських установ. Частка активів державних банків в активах банківської системи країн співдружності у 2010 р. в середньому становила 45% та порівняно з такими країнами як Болгарія, Польща, Румунія, Чехія була втричі більшою, оскільки там цей показник не перевищував в середньому 15%;

- присутність іноземного капіталу в банківській системі є незначною і в середньому по групі країн СНД становить 40%, в той час як у країнах Східної Європи середнє значення показника наближається до 85% [8].

Вихід банків на закордонні ринки та посилення міжнародної банківської конкуренції створюють загрозу глобальних банківських криз. Особливості світової фінансової кризи: рівень інтеграції країн в єдиний світовий простір вже достатньо великий, що є причиною значної взаємозалежності; сучасний рівень розвитку інформаційних та фінансових технологій дає можливість миттєво переносити інформацію та переводити грошові рахунки до будь-якої точки світу, що загострює макроекономічні дисбаланси в країнах зі слабким фінансовим сектором та пояснює додаткову волатильність на світових ринках. Зважаючи на неоднорідність банківського сектору країн СНД вплив глобальної фінансової кризи на їх розвиток був досить відмінним.

Найбільш постраждалим виявився Казахстан, де криза почалася ще в 2007 р., що пов'язано з бульбашкою на ринку кредитування та орієнтацією на зовнішнє фінансування.

Сильний негативний вплив криза зробила і на українську банківську систему, що пояснюється, по-перше, важкими наслідками кризи для всієї економіки в цілому (падіння ВВП на 15% в 2009 р.), по-друге, високим рівнем доларизації економіки і залежності банків від зовнішнього фінансування, доступ до якого припинився після кризи.

В умовах світової фінансової кризи та зростання неплатоспроможності діяльності вітчизняних банків реалізація антикризового управління, зорієнтованого як на попередження, так і на подолання кризових явищ, стає необхідністю для здійснення ефективної діяльності всіх банківських установ. Так, одним із заходів підтримки стабільності банківських установ урядами окремих країн СНД було обрано націоналізацію системних банків з низькою ліквідністю. В Казахстані частково було націоналізовано 4 системоутворюючі банки: «БТА Банк», «Альянс Банк», «Халык банк» та «Казкоммерцбанк». Однак, дії окремих ЦБ були обмежені: так, в Росії та Україні ЦБ не могли відразу почати знижувати процентні ставки через побоювання відтоку капіталу, в Росії та Казахстані ЦБ змушені були притримувати девальвацію національної валюти, щоб запобігти різкому погіршенню балансів банків, що спираються на зовнішнє фінансування, в Україні ЦБ змушений був рекапіталізувати великі постраждалі банки.

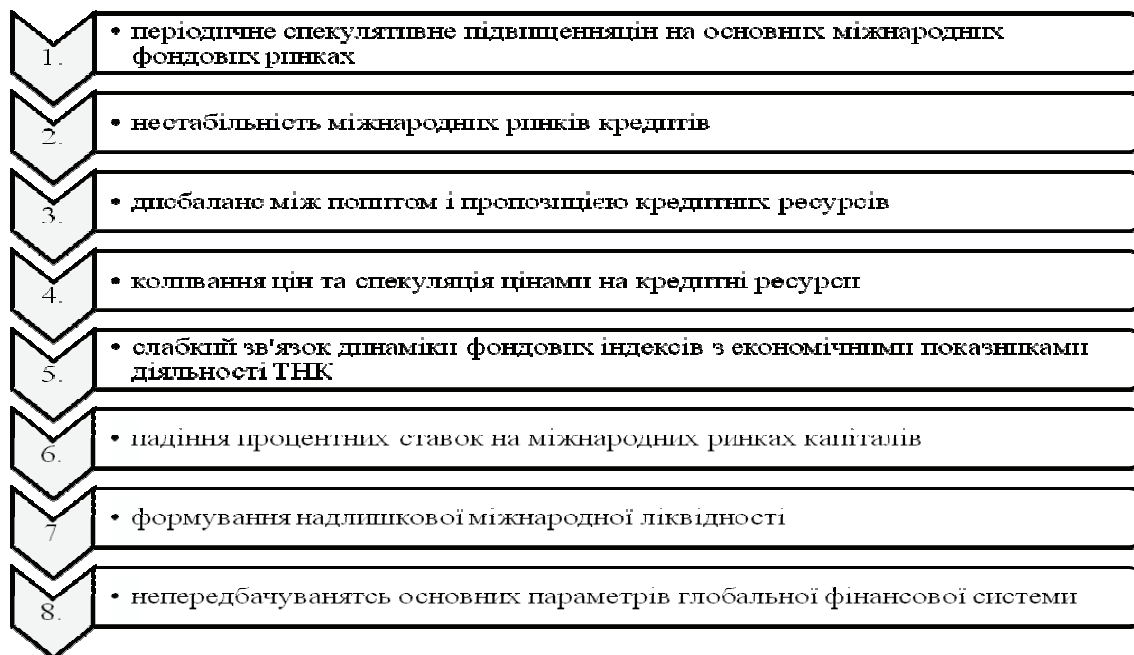

Рис. 2 Глобальні наслідки міжнародної фінансової нестабільності [4, с. 275]

Таким чином, спостереження змін у світовому банківському бізнесі в умовах глобалізації дозволяють зробити наступні висновки: відбувається зростання монополізації міжнародного банківського ринку найпотужнішими ТНБ, що є результатом концентрації банківського капіталу; спостерігається скорочення частки традиційних банківських операцій на тлі зростання значення інвестиційного банкінгу, фінансового консалтингу, операцій на формальних фінансових ринках, у т.ч. спекулятивних.

Для відновлення економічної, у тому числі фінансової, стабільності країнам СНД необхідна докорінна, якісна перебудова господарського механізму від сучасної „пострадянської” моделі до справді ринкової моделі інноваційного типу [3].

Висновки. В умовах фінансової глобалізації банки зштовхнулись з міжнародними банківськими кризами. Транскордонна консолідація та зростання взаємозалежності фінансових ринків обумовлює міжнародний характер банківських криз. Як правило, зміна

ситуації на одному фінансовому ринку (коливання валютних курсів, процентних ставок і курсів акцій) впливає на зміни на інших ринках.

Список використаних джерел

1. Бакшеева С. Порівняльна характеристика банківських систем країн СНД / С.Бакшеева, К.Коломієць // Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ, Серія: Економічні науки, №3/2013. – С. 6-17.
2. Барановський О. Антикризові заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн [Текст] / О. Барановський // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 4. – С. 8-19.
3. Будкін В. Фінансово-банківська система країн СНД до, під час та після економічної кризи / В.Будкін // Інтернет-холдинг О7Соскіна [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2009/9-10/20092.html>
4. Зарицька І.А. Трансформаційні процеси в діяльності банківських структур в умовах глобальних викликів / І.А. Зарицька // Фінансова система України. Збірник наукових праць. – Осторг: Видавництво Національного університету «Острозька академія». - 2008. – Ч.3., Випуск 10. - С. 273 – 285.
5. Месечко І.М. Транснаціоналізація банківської системи України в умовах світової фінансової кризи / І. Месечко // Праці Десятої міжнародної наукової конференції студентів та молодих учених «Управління розвитком соціально-економічних систем: глобалізація, підприємництво, стале економічне зростання». Частина 4. / ред. кол. Беспалова С.В. (голова) та ін. – Донецьк: ДонНУ. - 2009. – С. 104-107.
6. Процесс перехода и показатели стран СНГ и Монголии. [Електронний ресурс] // Доклад о процессе перехода за 2008 г. – 2009. – 80 с. - Режим доступу: <http://www.ebrd.com>
7. Розинский И. Иностранные банки в странах-партнерах России по СНГ / И.А. Розинский // Российский экономический журнал. – 2008. - №3-4. – С. 27-35.
8. Степаненко-Липовик Б. Банківські системи країн СНД: сучасний стан та наслідки фінансової кризи 2008 року / Б.Степаненко-Липовик // Економіст [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://ua-ekonomist.com/257-bankvsk-sistemi-krayin-snd-suchasniy-stan-ta-nasldki-fnansovoyi-krizi-2008-roku.html>
9. Трансформація світового ринку капіталу в умовах транснаціоналізації: монографія / [Макогон Ю.В., Орехова Т.В., Лисенко К.В., Голубов М.І. / наук. ред. Макогон Ю.В.]. – Донецьк: ДонНУ, 2006. – 248 с.
10. Coping with crisis: The management of disasters, riots and terrorism / (Eds) U. Rosenthal, M. Charles, P. t'Hart. – Springfield: Charles C. Thomas, 1989.